

**Thomas de Quincey'nin *Confessions of an English Opium-Eater* Adlı Eserinin
Türkçe Çevirisinde Çevirmen Görünürlüğü***

Ahmet Esad AKILLI**

Lale ÖZCAN***

Öz

Bu çalışma Thomas de Quincey'nin Confessions of an English Opium-Eater başlıklı eserinin Batu Boran tarafından yapılan Türkçe çevirisini çevirmen görünürlüğü odağından karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Kaisa Koskinen'in görünürlük yaklaşımı ve kavramları kuramsal çerçeve oluşturulması için sunulmuştur. Çalışmanın amacı ise çevirmen görünürlüğünün görünür/görünmez ikili karşıtlığının ötesine taşınıp taşınmayacağı tartışmaktır. Bu çerçevede, çalışma Koskinen'in görünürlük türlerinin farklı metinlerde farklı biçimlerde ortaya çıkıp çıkmayacağı ve işleyip işleyemeyeceği sorusundan hareketle her metin ve çeviride görünürlüğün farklı olup olmayacağını görmeyi ve bu olguyu tartışmaya açmayı hedefler. Çalışmanın çevirmen görünürlüğünün her eser ve çevirmen özelinde belirlenebilecek bir görüngü olduğu tartışmasına katkı sağlanması beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Thomas de Quincey, Batu Boran, Kaisa Koskinen, çevirmen görünürlüğü, yazınsal çeviri

Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi (Date Received): 10.05.2024

Kabul Tarihi (Date Accepted): 12.06.2024

DOI: 10.58306/wollt.1481999

* Bu çalışma, Yıldız Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diller ve Kültürlerarası Çeviribilim Doktora programında, Doç. Dr. Lale Özcan danışmanlığında yazılmakta olan "Thomas de Quincey'nin Confessions of an English Opium-Eater ile On Murder Considered as One of the Fine Arts Adlı Eserlerinin Türkçe Çevirilerinde Çevirmen Görünürlüğü" başlıklı doktora tezinden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

** Öğr. Gör., Sivas Bilim ve Teknoloji Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu (Sivas, Türkiye),

e-posta: ahmetakilli06@gmail.com, ORCID: 0009-0005-3545-594X.

*** Doç. Dr., Yıldız Teknik Üniversitesi, Mütercim ve Tercümanlık Bölümü (Fransızca) (İstanbul, Türkiye),

e-posta: ozcanlale@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-7565-4565.

**Translator Visibility in the Turkish Translation of Thomas de Quincey's
*Confessions of an English Opium-Eater***

Abstract

This study aims to comparatively examine Thomas de Quincey's Confessions of an English Opium-Eater and its Turkish translation by Batu Boran, focusing on translator visibility. In this context, Kaisa Koskinen's concepts and approach to visibility are presented to provide a theoretical framework. The objective of the study is to discuss whether translator visibility can transcend the binary opposition of visible/invisible. Within this framework, this study aims to discuss whether the translator's visibility operates and functions in different texts and translations, considering the question of whether Koskinen's types of translator's visibility may operate and function in different forms in various texts, and to open up this phenomenon for discussion. The study is expected to contribute to the discussion of translator visibility as a phenomenon that can be determined for each work and translator individually.

Keywords: *Thomas de Quincey, Batu Boran, Kaisa Koskinen, translator visibility, literature translation*

1. Giriş

Bu çalışma Thomas de Quincey'nin *Confessions of an English Opium-Eater* başlıklı eserinin Batu Boran tarafından gerçekleştirilen Türkçe çevirisini çevirmen görünürlüğü odağından karşılaştırmalı olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda Lawrence Venuti'nin görüşlerini detaylandıran Kaisa Koskinen'in görünürlük kavramları ve yaklaşımından yararlanılacaktır. Çalışmanın sorunsalı ise çevirmen görünürlüğünün görünür/görünmez ikili karşıtlığının ötesine taşınıp taşınmayacağını tartışmak ve Koskinen'in görünürlük türlerinin farklı metinlerde farklı biçimlerde ortaya çıkıp çıkmayacağı sorusundan hareketle her metin ve çeviride görünürlüğün farklı olabileceğini tartışmaktır; çevirmen görünürlüğünün her eser ve çevirmen özelinde belirlenebilecek bir görüngenü olduğunun tartışılmasına katkı sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda çalışmanın bütüncesini Koskinen'in görüşleri temelinde *Confessions of an English Opium-Eater* başlıklı eserin Batu Boran tarafından *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı* başlığıyla gerçekleştirilen çevirisi oluşturmaktadır. Koskinen tarafından ortaya konan kuramsal çerçeve temelinde kaynak metinden ve çeviri metinden seçilen örnekler betimleyici ve açıklayıcı yöntemle analiz edilerek sorunsalın çözülmesi amaçlanmaktadır.

2. Çalışmanın Kapsam ve Sınırlılıkları

Kaynak metin olarak İngiliz Yazar Thomas de Quincey'in *Confessions of an English Opium-Eater* isimli eseri ve söz konusu metnin Batu Boran tarafından yapılan çevirisinin görünürlük odağından incelenmesi çalışmanın kapsam ve sınırını oluşturmaktadır. Kuramsal çerçeveyi Lawrence Venuti'nin yerleştirme-yabancılaştırma odağından ele aldığı görünürlük-görünmezlik kavramlarını geliştiren Kaisa Koskinen'in görünürlük sınıflaması oluşturmaktadır (Venuti, 1995), (Koskinen, 2000). Bu çalışmada Boran'ın metin dışında görünmez bir çevirmen olduğunun gözlemlenmesi üzerine çeviri metin Koskinen'in metiniçi ve metinötesi görünürlük kavramları odağından incelenecektir.

Kaynak metin 19. yüzyılın ilk yarısında kaleme alınmışken Türkçe çeviri metin ise 21. yüzyılın başında yayımlanmıştır. Bu durum, çalışmanın temel kavramları olan "kaynak okur" ve "hedef okur"un dönem bağlamında dengelemesini gerektirmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, "kaynak okur" ve "hedef okur" terimleri, çeviri metnin yayımlandığı dönemin kaynak ve hedef okuru belirlemektedir.

3. Kuramsal Çerçeve

Venuti'nin ikili karşıtlığa dayanan görüşünde çevirmenler yerleştirme ya da yabancılaştırma stratejisiyle çeviri yapabilirler. Başka bir ifadeyle, çevirmen genel olarak çeviri sürecinde yabancılaştırma stratejisini uygulayıp buna uygun kararlar alabildiği gibi yerleştirme stratejisini uygulayarak kararlarını bu doğrultuda da şekillendirebilir (Venuti, 1995). Koskinen'e göre ise, bir metin sadece yerleştirme veya yabancılaştırma stratejilerinden biriyle değil, her ikisi de uygulanarak çevrilebilir (Koskinen, 2000: 58-59). Bu çerçevede Koskinen, çeviribilim çalışmalarında görünürlük kavramının daha kapsamlı bir şekilde ele alınması gerektiğini belirterek bu kavrama odaklanmıştır. Koskinen, görünürlük kavramını üç başlık altında inceler: metiniçi, metin dışı ve metinötesi (Koskinen, 2000: 99). Metiniçi görünürlükte çevirmenin kendisi çeviri metinde, dolayısıyla metin düzeyinde görünür olur. Örneğin, çevirmen çeviri metinde tercih ettiği sözcüklerle görünür olabilir. Metinötesi görünürlük, çevirmenin dipnotlar ve sonnotlar aracılığıyla metniniçinde olmasa bile metin sınırları içinde veya önsöz ve sonsözde kendisini görünür kılmasıdır. Bu bağlamda, Koskinen'in metinötesi görünürlük kavramı Genette'in yan-metin kavramına benzemektedir (Genette, 1997). Metin dışı görünürlük ise çeviriyle ilgili üçüncü kişilerin çevirmen ve/veya çeviriyle ilgili yorum/inceleme yapımlarıyla sağlanır. Bu görünürlük kategorisine bir uzman tarafından yapılan çeviri eleştirisi veya çeviri metnin tanıtımı örnek gösterilebilir (Koskinen, 2000: 99). Görünürlük kavramı, çevirmenin neyi niçin yaptığını her zaman bildiğini varsayar (Koskinen, 2000: 114).

Koskinen, "Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation" adlı çalışmada çevirmenin görünürlüğüne odaklanır. Metinlerarasılık ve görünürlük gibi kavramları genellikle edebi çevirilerle ilişkilendirir. Bununla birlikte, aynı zamanda Avrupa Birliği çevirileri

bağlamında da bu kavramların kullanılabilmesine dikkat çeker (Koskinen, 2000: 10). Koskinen, çalışmasında etik sorunları ve çevirmenin rolünü bir bütün olarak hem edebi alanda hem de edebi olmayan alanda ele almak için yazınsal bir eseri ve AB Komisyonunun metinlerinin çevirilerini incelemiştir (Koskinen, 2000: 10). Böylelikle görünürlük kategorilerinden bakıldığında yazınsal çeviriler ve yazınsal olmayan çeviriler ayrımının temelsiz olduğu görüşünü bütüncesiyle desteklemiştir.

Koskinen, metinötesi görünürlüğün sınırlarına değinerek okurun yönlendirilmesinin önemine dikkat çeker. Çevirmenin önsözü veya sonsözü, çeviri sürecini ve çevirmeni görünür kılan en açık unsurlardan biridir. Dolayısıyla, önsözler ve diğer metinötesi yorumlar veya bilgiler çevirmenin çeviri sürecinde görünürlüğünü artırabilir. Diğer taraftan, çevirmenin farkında olduğu belirli bir stratejisi olmayabilir veya varsa bile bunu okura açıklamanın gereksiz olduğunu düşünebilir (Koskinen, 2000: 100).

Koskinen'e göre, okura hoş gelen şekilde metin üretmek kolaydır ve çevirmenler metinde yaptıkları değişikliklerin farkında olmalarına rağmen mümkün olduğu kadar "özgün eser"e "sadık kalarak" çevirdiklerini söyleyebilirler, dahası buna kendileri de inanabilirler (Koskinen, 2000: 101). Çevirmen önsöz yazmayarak veya metinötesinde açıklama yapmayarak kendini gizleyebilir veya tam tersi metin içinde ya da yan-metinler aracılığıyla bilgi yüklemesi yaparak görünür olabilir. Çevirmen önsözleri, metne ilişkin bilgiler verebilir ancak çeviri süreciyle ilgili bilgi vermeyebilir (Koskinen, 2000: 101). Diğer taraftan, çevirmenin bilgi yüklemesi, kendisini okur karşısında üstün bir konumda varsayma riskini içerir. Bu durumda, çevirmen, okurun bilgi eksikliğini varsayarak onları eğitmek ve rehberlik etmek için her fırsatı kullanabilir. Bununla birlikte, bilgi yüklemesi sadece görünür olma ihtiyacından da kaynaklanabilir (Koskinen, 2000: 102).

Metinötesinde istenilen bilgiye yer verilip metinle veya çeviri süreciyle ilgili sorunlu konular gizlenebilir. Çevirmenler önsözleri istedikleri ideoloji doğrultusunda yazabilirler. Örneğin, çeviri kültürel etkileşimi bünyesinde barındırdığı için önsözde milliyetçi propaganda yapılabilir (Koskinen, 2000: 102). Çevirmenler sadece okurun duymak isteyeceği unsurları söyleyerek durumu kendi lehlerine çevirmeye çalışabilir veya sadece önemli olduğunu düşündükleri hususları vurgulayıp diğerlerini önemsemeyebilirler. Çevirmenlerin metinötesi görünürlüğü değişen norm ve geleneklerden etkilenebilir (Koskinen, 2000: 103). Koskinen, okurun, yazarın ve çevirmenin üstlendiği rollerin büyük ölçüde birbirinin yerine geçebileceğini belirtir: "Okur metni yazar. Yazar aslında kendi metninin okurudur. Çevirmen ise hem okur hem de yazardır ve okur da yazar da aslında metni kendileri için çevirirler" (Koskinen, 1994: 449).

Çevirmen görünürlüğü bağlamında çeviri metin dışındaki metinlerin de önemine dikkat çeken çalışmalar ele alınabilir. Bu çalışmalar doğrudan Koskinen'nin görünürlük kavramlarını ele almıyor

olsalar da çalışmaların dolaylı olarak Koskinen'in görüşlerini destekler nitelikte oldukları söylenilebilir. Çevirmen sadece metin içinde değil, Genette'in kavramıyla ifade edilecek olursa şömiz, kapak, önsöz veya sonsözle de görünür olabilir (Genette 1997). Tahir Gürçağlar *Handbook of Translation Studies*'in ikinci cildinde yazmış olduğu *Paratext* isimli çalışmasında yan-metinlerin incelenmesinin çeviri metnin okura nasıl sunulduğu hususunu açıklamaya yardımcı olacağını belirtir. Bununla birlikte, yan-metinler çevirmenin görünürlüğü ve yayınevinin desteklediği çeviri anlayışına ilişkin ipuçları verir (Tahir Gürçağlar, 2011: 113-114). Çeviriye yönelik genel ifadeler veya çevirinin üretimi-tüketimiyle ilgili sosyokültürel olaylar (extratexts) ve yayımlanan eserle ilgili röportaj veya eleştiri gibi metinle ilgili unsurlar (epitexts) çevirinin nasıl tanımlandığıyla birlikte hangi koşullar altında üretildiğine ve tüketildiğine de ışık tutar. Metnin çevresindeki yan-metinsel unsurlar yayınevinin ve çevirmenin çeviriyle ilgili görüşleri hakkında fikir verir. Bununla birlikte, yalnızca analiz sürecinde değil aynı zamanda sonuçların değerlendirilmesinde de yardımcı olurlar. Tahir Gürçağlar'ın ifadesiyle, metnin kendisinin "sessiz" kaldığı noktalarda yan-metinsel (paratextual) unsurların analizi aydınlatıcı olabilir (Tahir Gürçağlar, 2002: 58-59). Tahir Gürçağlar'ın da belirttiği gibi, çevirmenin kaynak metnin bir temsilini üretmesi ve bu üretim sürecinde kaynak metnin seçimi, belirli sözcüklerin kullanımı, yan-metinlerin kullanımı ve bunların erek metinde nasıl yer alacağına etki eden stratejileri gibi bir takım çeviri pratikleri çevirmenin erek metni okura "belirli" bir biçimde sunmasını sağlamaktadır (Tahir Gürçağlar, 2009: 37-38).

4. Yöntem

Koskinen tarafından geliştirilen "metiniçi" ve "metinötesi" görünürlük kavramları üzerinden çevirmenin "görünürlüğü" veya "görünmezliği" sorgulanacaktır. Betimleyici çeviri karşılaştırması çalışmasıyla çevirmenin hangi durumlarda ve koşullarda görünür olduğunun betimlenmesi amaçlanmaktadır. Bu bağlamda, metiniçi görünürlük kategorisi değerlendirmesi için kaynak metinde yazarın kendine özgü biçiminin unsurlarını oluşturan özel adların, kültürel öğelerin ve kaynak dil dışındaki yabancı dillere ait sözcüklerin nasıl çevrildiği karşılaştırmanın izleklerini oluşturacaktır. Metinötesi görünürlük kategorisinde, varsa dipnotlar, önsöz, sonsöz ve editör notları gibi yan-metinler incelenecektir. Çeviri incelemesi sonucunda belirlenen bulgular görünürlük-görünmezlik ölçütü üzerinden değerlendirilecektir.

5. Thomas de Quincey ve *Confessions of an English Opium-Eater*

Thomas de Quincey, 1785-1859 yılları arasında yaşamış olan bir deneme yazarı ve çevirmendir. Edebiyat dünyasında adını ilk olarak 1821 yılında yayımladığı *Confessions of an English Opium-Eater* adlı eseri ile duyurmuştur. Bu eserin yanı sıra, *On Murder Considered as one of the Fine Arts*, *The English Mail-Coach* ve *On the Knocking at the Gate in Macbeth* gibi önemli çalışmalarıyla

da bilinir. Thomas de Quincey, Edgar Allen Poe, Charles Baudelaire gibi yazarlar üzerinde etkili olmuştur. Ayrıca, kendisinden sonraki dönemin yazarları ve eleştirmenleri arasında George Orwell gibi isimlerin takdirini kazanmıştır (Morisson, 2006: Vii-Viii). de Quincey'nin eserleri Türkçeye ilk kez 1993 yılında çevrilmiştir ve özgün eserin yayım yılıyla çevirinin tarihi arasındaki zamansal fark düşünülürse Türkiye'deki okur kitlesi de Quincey'i geç tanımıştır diyebiliriz.

de Quincey'nin Türkçe'ye ilk çevrilen eseri, 1993 yılında Mehmet H. Doğan tarafından Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar dizisi altında yayımlanan *İngiliz Posta Arabası* adlı eserdir. de Quincey'nin eserlerinin Türkçe çevirisinin özgün eserlerin yayımlanma tarihlerinden yaklaşık olarak 150 yıl sonra gerçekleşmesinin çeşitli sebepleri olabileceği düşünülebilir. Bu sebepler arasında, de Quincey'nin kendine özgü biçemi ve zorlayıcı dili öne çıkabilir. Ayrıca, de Quincey'nin eserlerinin Türkçe'ye ilk olarak Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi aracılığıyla çevrilmesinin tesadüf olmadığı, bu dizinin 1990'lı yıllarda başlayan özel bir çeviri girişimi olduğu ifade edilebilir.

Kazım Taşkent Klasik Yapıtlar Dizisi, Yapı Kredi Yayınları bünyesinde yer almaktadır ve klasik kabul edilen önemli eserlerin çevirisini içeren bir dizidir. Binyazar'a göre, bu dizi "ortak insanlık mirasının ürünü" olarak kabul edilen, saygın ve büyük çoğunlukla daha önce çevrilmemiş veya tam metin olarak çevirisi yapılmamış klasik temel yapıtlara odaklanmaktadır. Ancak, Binyazar, bu dizide yer alan eserlerin hem çevirmenler hem de okurlar için zorlayıcı ve emek gerektiren yapıtlar olduğuna dikkat çeker (Binyazar, 1999 Aralık 16: 8-10). Dolayısıyla bu dizide yer alan eserler, çevirmenlerini de zorlayan eserlerdir. Örneğin, Lale Özcan "Çevirinin Sonuna Yolculuk" isimli çalışmasında Louis Ferdinand Céline'in *Gecenin Sonuna Yolculuk* isimli eser ve çevirisini ele alır ve eserin kendi döneminde "devrimsel nitelik taşıyan biçimiyle ve diliyle" ve aynı zamanda ele aldığı konularla okuru şaşırttığına dikkat çeker. Bununla birlikte, eserin çevrilmesi kolay olmayan bir eser olduğunu ve çevirmenin "uzun, sancılı, gayretli bir emek sonucunda" çeviri eseri ortaya çıkardığını belirtir (Özcan, 2014: 72-75). Dolayısıyla, bu dizinin amacı, saygın kabul edilen, "çevrilemez" olduğu düşünülen veya daha önce (tam) çevirisi yapılmamış yapıtları Türkçeye kazandırmaktır (Binyazar, 1999 Aralık 16: 8-10). Bu bağlamda, Thomas de Quincey gibi yazarlar da Türkçe'de ilk kez bu dizi aracılığıyla yer almıştır.

de Quincey'nin çevrilmemesinin diğer nedenleri arasında, metinlerinde Latince, Fransızca, Yunanca gibi farklı dillerden sözcüklere yer vermesi ve bu dilleri kullanarak metinlerarası ilişkiler kurması da bulunabilir. Bununla birlikte, afyon kullanımının etkileri veya cinayetin estetik açıdan incelenmesi gibi farklı konuları ele alması, yayınevi politikası, dönemin poetikası veya ideoloji gibi çeviriyi kısıtlayıcı etmenlerle çatışmaya neden olarak eserlerin çevrilmeme sebepleri arasında yer alabilir.

Confessions of an English Opium-Eater isimli eserin özgün içeriği, yazarın kendi biçimiyle birleşmiştir. Yazar, eserde uzun süre kullandığı afyonun kendisi üzerindeki etkilerini anlatmaktadır.

Afyon, de Quincey'e bir taraftan afyon tiryakilerinin "cenneti"ne kapı açarak ona hazlar yaşatırken, diğer taraftan ise kâbuslarla dolu bir dünyada çaresizce acı içinde yaşamasına neden olur ve yazar bu deneyimlerini okurla paylaşır (de Quincey, 2009: 88-118). *Confessions of an English Opium-Eater*, afyon bağımlılığının ele alındığı ilk eserlerden birisi olarak nitelendirilebilir. Bu yönüyle, otobiyografik türde olan eserin afyon bağımlılığını ele alması bakımından, içeriğinin ve anlatısının özgün olduğu ifade edilebilir. Yazar, böyle bir çalışmayı kaleme almadaki endişelerini eserin başında dile getirir. Afyon bağımlılığının ve bu konuyu ele alan bir eserin suç olmaması gerektiğini ve hatta insanları bilgilendirdiği için yararlı olabileceğini öne sürer (de Quincey, 1821a: 293-295). Yazar eserde bu görüşlerini okurla paylaşırken aynı zamanda kendisine özgü bir yapı ve dil kullanır. Yazar, itiraflarını anlatırken uzun ve karmaşık cümleler kurar; bu nedenle eserin okuru zorlayan bir yapısı olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yazar Latince veya Fransızca gibi dillerden cümlelere yer verir ve sık sık metinlerarası ilişkiler kurarak eserin katmanlarını zenginleştirir.

6. *Confessions of an English Opium-Eater* İsimli Eser ve Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı Başlıklı Çeviride Çevirmen Görünürlüğü

6.1. Metinötesinde Görünürlük

6.1.1. Önsözde Görünürlük

Boran çevirisine yazdığı önsöze öncelikle de Quincey'nin etkilediği önemli isimlere değinerek başlar. de Quincey'e hayranlık besleyen yazarlar arasında Edgar Allen Poe, Ralph W. Emerson, Oscar Wilde, Marcel Proust, Virginia Woolf gibi isimlerin yazardan etkilendiğini ve yazara hayran olduklarını belirtir (de Quincey, 2018: vii).

Boran, de Quincey'nin yaşamı ve yaptığı çalışmalarla ilgili detaylı bilgi vererek devam eder. Yazarın, deneme, çeviri, siyaset, felsefe, Yunan Edebiyatı, Latin Edebiyatı ve İngiliz Edebiyatı alanlarında çalışmaları olduğunu belirtir (de Quincey, 2018: viii-ix).

de Quincey'nin öneminden bahsettikten sonra Boran, kaynak metin olarak "orijinal" metni seçtiğine dikkat çeker. Başka bir ifadeyle de Quincey'nin 1856 yılında aynı isimle yeniden yazdığı *Confessions of an English Opium-Eater* yerine 1821 yılında yazılan metni kaynak metin olarak kullandığını ifade eder. 1856 yılında yeniden yazılan metnin büyük bölümünün yazarın çocukluğu ve Londra'da yaşadıklarıyla ilgili olduğunu ancak küçük bir bölümünün afyonla ilgili olduğunu belirtir. Bununla birlikte, Boran, de Quincey'nin diğer eserlerinin daha çok dikkat çektiğini ve basıldığını ve dolayısıyla önemli bir eser olmasına rağmen "orijinal" metnin "unutulduğunu" ve İngiliz okurun dahi ancak 1980'lerde yeniden dikkatini çektiğini açıklar. Böylelikle, Boran çevirisinde kaynak metin olarak ilk yayımlanan metni özgün metin olarak seçtiğini okura detaylı açıklamalarıyla anlatarak vurgular (de Quincey, 2018: vii-.x).

Boran'a göre de Quincey'nin "aklına gelen hemen her şeyi dahil ettiği devasa cümlelerden oluşan" biçemi en sabırlı okurları dahi zorlayabilir (de Quincey, 2018: x-xi). Boran önsözü yazarın en önemli ve ilgi çekici ve modern edebiyatı etkileyen isimlerden biri olduğuna değinerek bitirir (de Quincey, 2018: xiv).

6.2. Metniçinde Metinötesi Görünürlük

6.2.1. Yabancı Dillerin Çevirisi: Fransızca İfadelerde Görünürlük

1. Örnek

Açıklama: De Quincey, eserin bu bölümünde doğrudan okura seslenerek, okurun kendisine ve ifade ettiklerine inanmasını ister. Aksi takdirde, itirafların genişletilmiş bir baskısını yazacağını belirtirken cümle içinde Fransızca sözcüklere yer verir:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
"I will make you believe and tremble and: <i>à force d'ennuyer</i> , by mere dint of pandiculation" (de Quincey, 1821b: 364).	"sizi ben inandırır, hatta tir tir titretirim: ve <i>à force d'ennuyer</i> " (de Quincey, 2018: 77).
	Dipnot: "[<i>à force d'ennuyer</i>] bıkkınlık vermek suretiyle" (de Quincey, 2018: 77).

İnceleme: de Quincey okurun kendisine inanmaması durumunda daha kapsamlı bir baskı hazırlayacağını ve detaylarıyla okura bıkkınlık dahi verebileceğini belirtir. Bu bölümde yazar bıkkınlık vurgusunu Fransızca sözcükler kullanarak yapar. Buna karşın, söz konusu Fransızca ifadenin anlamına dair okura bir açıklama yapmaz. Boran metniçinde Fransızca ifadeyi olduğu gibi bırakmıştır. Bu nedenle Boran'ın metniçinde metne müdahale etmediği söylenebilir. Metniçinde çeviri yapmak yerine çevirmen Fransızca cümlenin çevirisini dipnot kullanarak okura aktarmıştır.

6.2.2. Yabancı Dillerin Çevirisi: Latince İfadelerde Görünürlük

2. Örnek

Açıklama: de Quincey, afyon kullanımının olumsuz etkilerinden ve bu alışkanlığın terk edilmesinin ardından ortaya çıkan belirtilerden bahseder. Mide rahatsızlığı veya şiddetli terlemeler gibi etkileri anlattıktan sonra, afyonun kendisini temelde rahatsız eden etkisini, diğer bir deyişle, afyonun yazarın okumaktan haz almasını engellediğini ve okumayı bırakmasına sebep olduğunu okurla paylaşırken cümle içinde Latince bir ifade kullanır:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
"I shall now enter ' <i>in medias res</i> ', and shall	"Şimdi hâdiseye ' <i>in medias res</i> ' girerek afyon

anticipate, from a time when my opium pains might be said to be at their <i>acmé</i> , an account of their palsyng effects on the intellectual faculties” (de Quincey, 1821b: 370).	yüzünden çektiğim eziyetin hâd safhada olduğunun söylenebileceği bir zamana döneceğim ve bu eziyetin akli melekeleri felce uğratan neticelerini evveliyatıyla birlikte rapor edeceğim” (de Quincey, 2018: 93).
	Dipnot: “[<i>in medias res</i>]’hikâyenin ortasından” (de Quincey, 2018: 93).

İnceleme: Bu bölümde yazar “meseleye ortasından girmek”, “hikâyeye ortasından girmek” gibi anlamlara gelebilen Latince “in medias res” ifadesini kullanır. Boran yazarın biçimini koruyarak Latince ifadeyi çevirmek yerine olduğu gibi bırakmıştır. Boran, Latince ifadenin Türkçe çevirisine dipnotta yer vermiştir. Diğer taraftan, Boran “acmé” sözcüğünü metniçinde Türkçeye çevirmeyi seçmiştir.

3. Örnek

Açıklama: de Quincey bu bölümde afyonun sarhoş edici bir etkisi olmadığını, bu hususta doktorların değil kendisinin açıklama yapmasının gerektiğini ironik bir şekilde okurla paylaşır. Bu hususu okura anlatırken sorumluluğu da üstlendiğini belirten Latince bir ifade kullanır:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
“First, then, it is not so much affirmed as taken for granted, by all who ever mention opium, formally or incidentally, that it does, or can, produce intoxication. Now, reader, assure yourself, <i>meo periculo</i> , that no quantity of opium ever did, or could intoxicate” (de Quincey, 1821b: 356).	“O vakit evvelbeevevel, afyonun sarhoşluğa neden olduğu veya olabileceği ondan resmen yahut herhangi bir münasebetle bahsedenler tarafından tasdik edilmekten ziyade farz olunmaktadır. İmdi, okuyucu, <i>meo periculo</i> emin olunuz ki, ne kadar bol mktarda alınırda alınsın afyonun sarhoşluğa neden olduğu bugüne dek ne görülmüş, ne de işitilmiştir” (de Quincey, 2018: 57).
	Dipnot: “[<i>meo periculo</i>] mesuliyet bana ait (veya, benim salahiyetimle)” (de Quincey, 2018: 57).

İnceleme: de Quincey okura, afyon kullanmanın sarhoş edici bir etkisi olmadığını belirtir ve sorumluluğun kendisine ait olduğunu Latince “meo periculo” ifadesiyle belirtir. Kaynak metinde yazar

söz konusu ifadeyle ilgili herhangi bir açıklama yapmamıştır. Batu Boran metniğinde yazarın biçimine paralel bir şekilde söz konusu Latince ifadeyi çevirmek yerine olduğu gibi kullanmayı seçmiştir. Boran metniğinde ise okurla Latince sözlerin Türkçe çevirisini paylaşmıştır.

6.2.3. Kaynak Esere Müdahale: Yazarı Tamamlama

4. Örnek

Açıklama: de Quincey, öğrencilik yıllarından bahsederken, okul müdürünün evinde kaldığı bir yaz gecesi erkenden kalktığı bir anıyı paylaşır. Burada yazar ismini vermeden Manchester Katedrali'nin kulelerine atıfta bulunur:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
“At half alter three I rose, and gazed with deep emotion at the ancient towers of ___ , ‘driest in earliest light,’ and beginning to crimson with the radiant luster of a cloudless July morning” (de Quincey, 1821a: 298).	“Saat üç buçukta kalktım ve uzun uzun bu bulutsuz temmuz sabahının ilk ışıklarıyla kızıla çalarak ‘daha şafak sökerken süslenip püslenmeye başlayan’ yaşlı ___ kulelerine baktım ” (de Quincey, 2018: 12).
	Dipnot: “[___ kulelerine] Manchester Katedrali'nin kulelerinden bahsediyor” (de Quincey, 2018: 12).

İnceleme: de Quincey, yazının ilgili bölümünde hem çalışma hem de yatak odası olarak kullandığı odadan gece erkenden kalkıp Manchester Katedrali'nin eski kulelerine baktığını aktarır. Ancak, ilgili katedralin ismini kullanmaz, onun yerine "eski kuleler" ifadesini tercih eder. Bu noktada, yazar kulelerle ilgili bir açıklama yapmaz. Fakat, Batu Boran, metniğinde kulelerin hangi binaya ait olduğunu okurla paylaşır.

6.2.4. Metinlerarası İlişkilerde Görünürlük

5. Örnek

Açıklama: Yazar, gece yorgun bir şekilde yürürken, aynı anda o dönemde işlenen bir cinayeti düşündüğünü belirtir. Düşüncesini okura aktarırken, "Romalı bir şair" vurgusuyla bir şaire göndermede bulunur:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
“I remembered a thought (obvious enough, and which has been prettily expressed by a Roman poet) which gave me some consolation at that moment under my poverty [...] in which case,	“Tüm sefaletime rağmen o an bana teselli veren (herkesin akıl edebileceği, mamafih Romalı bir şair tarafından pek güzel ifade edilmiş) bir düşüncüyü hatırlamadan edemiyorum. [...] O halde

said I, -supposing I, Instead of being, (as indeed I am) little better than an outcast,- Lord of my learning and no land beside” (de Quincey, 1821a: 309-310).	dedim kendi kendime, şayet (aslında olduğum şey olan) bir serseriden pek farkı olmayan biri olmak yerine, Salt bildiklerinin efendisi olup, tek parça toprağı olmayan” (de Quincey, 2018: 41).
	Dipnot: [Romalı bir şair] Romalı şair Iuvenalis’in (60-149) Saturae (Hicivler) adlı eserine gönderme yapıyor (X, 15): “Eli boş seyyah haydutların yüzüne ıslık çalar’. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Hasan Ali Yücel Klasikleri XVII, s,115” (de Quincey, 2018: 41).

İnceleme: Yukarıda tabloda sunulan örnekte de Quincey örtük bir şekilde Romalı bir yazardan bahseder fakat kaynak metinde Romalı şairin ismine veya eserine yer vermez.

Boran çevirisinde, metin içinde müdahale etmek yerine, yan-metinde müdahale etmiştir ve kaynak metinde ismi geçmeyen şairi dipnot kullanarak açıklamıştır. Ayrıca, eserin ismini ve o eserde hangi satıra göndermede bulunulduğunu okura sunmuştur.

6. Örnek

Açıklama: Kaynak metinde yazar afyon bağımlılarından ve onların rüyalarından bahsederken cümlesini Latince bir ifadeyle bitirir ve Latince ifadenin metinde açıklamasını yapmaz. Çevirmenler metinlerinde İngilizce ifadeleri Türkçeye çevirirlerken yazarın biçimine benzer bir şekilde Latince ifadeyi çevirmek yerine olduğu gibi bırakmışlardır:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
“whereas, in the case before him, the reader will find that the Opium eater boasteth himself to be a philosopher; and accordingly that, the phantasmagoria of his dreams (walking or sleeping, day-dreams or nigh-dreams) is suitable to one who in that character, Humani nihil a se alienum putat ” (de Quincey, 1821a: 310).	“Öyleyse mademki okuyucunun karşısındaki Afyon Tiryakisi bir feylesof olmakla böbürleniyor, onun (uyanık ya da uyurken, gündüz ya da geceleyin) gördüğü rüyalara ev sahipliği yapan hayal dünyası da bu kuralın dışına çıkmayarak, Humani nihil a se alienum putat ” (de Quincey, 2018: 7).

	Dipnot: “[Humani nihil ...] “İnsana ait olan hiçbir şeyi kendine yabancı addetmez.” Terentius, <i>Heauton Timoroumenos</i> ” (de Quincey, 2018: 7).
--	--

İnceleme: Kaynak metin ile çeviri metin kıyaslandığında Batu Boran’ın yazar gibi Latince cümleyi metne ortalayarak yazdığı ve yazarın biçimini koruduğu görülmektedir. Boran dipnot kullanarak Latince ifadeyi Türkçeye çevirmiştir. Bununla birlikte, yazar kaynak metinde herhangi bir isim belirtmemesine rağmen Boran Latince ifadenin Terentius’a ait olduğunu okura göstermek için yazarın adını da eklemiştir.

6.2.5 Tarih Kurumlarının Çevirisinde Görünürlük

7. Örnek

Açıklama: de Quincey tefecilerle olan görüşmesinden bahsederken kaynak kültüre ait bir kurum olan “Doctor’s Commons”tan bahseder:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
“I had introduced myself with an account of my expectations; which account, on examining my father’s will at Doctor’s Commons , they had ascertained to be correct” (de Quincey, 1821a: 307).	“[...] diğer tefecilere kendimi takdim ederken mirasımdan da bahsetmişim; onlar da Doctor’s Commons ’da babamın vasiyetnamesini tetkik ederek söylediklerimin doğru olduğunu gördüler” (de Quincey, 2018: 35).
	Dipnot: [Doctor’s Commons] 1857’ye dek Londra’da hem bir hukuk fakültesi hem de medeni hukuk davalarına bakılan bir mahkeme işlevi gören kurum” (de Quincey, 2018: 35).

İnceleme: Boran çevirisinde “Doctor’s Commons” ifadesini olduğu gibi bırakarak yan-metinde ilgili ifadenin anlamını ve kurumsal olarak işlevini açıklar.

6.3. Metniçinde Görünürlük

6.3.1. Yazarın ve Çevirmenin Biçemi

8. Örnek

Açıklama: de Quincey afyonun kendisine verdiği hazzı anlattığı bölümde uzun zamandır afyon kullanmadığına dikkat çekerek başlar ve okura yüksek öğrenime devam ettiği günleri anlatır:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
“It is so long since I first took opium, that if it had been a trifling incident in my life, I might have forgotten its date: but cardinal events are not to be forgotten; and from circumstances connected with it , I remember that it must be referred to the autumn of 1804. During that season I was in London, having come thither for the first time since my entrance at college ” (de Quincey, 1821b: 354).	“İlk defa afyon alalı öyle uzun zaman oldu ki, hayatımdaki sıradan hadiselerden biri olsaydı aradan kaç yıl geçtiğini bile hatırlamıyor olabilirdim: Lakin esaslı hadiseler unutulmuyor; irtibatlı diğer olaylar sayesinde de bunun 1804 sonbaharına tesadüf ettiğini halen hatırlayabiliyorum. Bahsi geçen mevsim, mekteb-i aliye başladığımdan beri ilk kez geldiğim Londra'da geçirmiştim” (de Quincey, 2018: 53).
	Çeviride söz konusu bölümle ilgili açıklama yapılmamış veya dipnot verilmemiştir.

İnceleme: Batu Boran yazarın zorlu biçimini koruyarak ilgili bölümde yer alan uzun cümleyi bölmeden uzun bir şekilde çevirmeyi seçmiştir. Burada dikkat çeken husus ise Boran'ın “görece” eski Türkçe kullanmasıdır. Boran “mekteb-i aliye”, “ilgili” olaylar yerine “irtibatlı” olaylar, olay yerine “hadise” veya tarihe denk gelmek anlamında “tesadüf etmek” ifadelerini kullanmayı seçmiştir. Boran “mekteb-i aliye” gibi Osmanlı dönemine ait ifadeyi kullanmış ve bu kurumun 21. Yüzyılda hangi eğitim aşamasına karşılık geldiğini belirtmemiştir.

9. Örnek

Açıklama: de Quincey ironik ve metaforik bir dille kendisinin Afyon kilisesinin ilk ve son inanarı olduğunu okura anlatır. Afyon üzerine yazan çoğu yazarın afyonla ilgili bilgisi olmadığını fakat kendisinin konuyla alakalı derinlemesine bilgi ve deneyim sahibi olduğunun altını çizer:

KAYNAK METİN	EREK METİN 1 (BB)
“This is the doctrine of the true church on the subject of opium: of which church I acknowledge myself to be the only member - the alpha and omega: but then it is to be recollected, that I speak from the ground of a large and profound personal experience : whereas most of unscientific authors who have at all treated of opium, and even of those who have written expressly on the material medica,	“Afyon mevzûun esas kilisesinin akaid-i dîniyyesi bundan ibârettir: Bu kilisenin yegâne, hattâ ilk ve son mensûbu - en evvelki ve en sondaki- olduğumu kabûl ediyorum: Vâkıa , sözlerimin engin ve derin şahsî tecrübelere dayandığı hatırlanacaktır: Halbuki afyondan herhangi bir sûretle bahseden gayri ilmî yazarların , hattâ bilhassa tıbbî maddeler husûsunda makaleler kaleme almış olan yazarların

make it evident from the horror they express of it, -that their experimental knowledge of its action is none at all. I will, however , candidly acknowledge that I have met with one person who bore evidence to its intoxicating power , such as staggered my own incredulity: for he was a surgeon, had himself taken opium largely” (de Quincey, 1821b: 357-358).	dahi büyük bir kısmının bu bahsi ele alırken ifade ettikleri dehşet, onun tesiri hakkında hiçbir tecrübî bilgiye sahip olmadıklarını açıkça gösteriyor. Mâmâfih afyonun sarhoş etmeye muktedir olduğuna neredeyse beni bu konudaki katî hükmümden şüphe ettirecek derecede delâlet eden biriyle karşılaştığımı da riyâsızca kabûl edeceğim: Zîrâ bu beyfendi ziyâdesiyle afyonda istimâl etmiş bir cerrahı” (de Quincey, 2018: 60-61).
	Çeviride söz konusu bölümle ilgili açıklama yapılmamış veya dipnot verilmemiştir.

İnceleme: de Quincey uzun cümleler kuran ve dolayısıyla hızlı bir şekilde okunması zor bir yazardır. Kaynak metinde de Quincey eski İngilizce kelimeler kullanmamasına rağmen Boran erek metinde eski Türkçe sözcükler kullanmayı seçmiştir. Örneğin, “however” sözcüğü için “mâmâfih”, “kullanmak” sözcüğü için “istimâl”, “unscientific” için “gayrı ilmi”, “true church” için “akaid-i dñiyyesi” ifadesi veya “experimental knowledge” ifadesi için “tecrübî bilgi” gibi karşılıklarla çevirmeyi seçmiştir. Böylelikle, Boran’ın çevirisinde eski Türkçe sözcüklere sık sık yer verdiği görülmektedir.

7. Verilerin Değerlendirilmesi

de Quincey kaynak metinde, sık sık kültürel göndermelerde bulunan, yabancı sözcükler kullanan, uzun ve karmaşık cümle yapılarıyla zor bir biçime sahip olduğu söylenen bir yazardır. Boran’ın eski Türkçe kelimelere sık sık erek metinde yer vermesinin ve uzun cümleler kurmasının metnin akıcılığını duraksattığı söylenebilir. Bu bağlamda, Boran’ın çevirisinde yazar gibi uzun, devrik cümleler kullanması, sık sık eski Türkçe sözcükler kullanması, Yazar’ın Latince veya Fransızca gibi ifadelerini metni içinde çevirmemesi, kültürel unsurları yabancı adlarıyla metni içinde aktarmasına karşın metinötesinde, sık sık çevirmen notlarına başvurması okurda elindeki eserin bir çeviri eser olduğu farkındalığını oluşturabilir. Böylelikle, okur kendi kültüründe yazılmış bir metin değil, bir çevirmen tarafından çevrilmiş ve yabancı bir kültürden gelen bir metin okuduğunun ayırımına varacaktır. Dolayısıyla, Boran’ın özgün metnin biçimini çevirisinde koruduğu söylenebilir. Ayrıca Boran, yazarın biçimine uygun olarak yabancı sözcükleri, kültürel ve metinlerarası göndermeleri, kurum veya yer isimleri gibi kültürel öğeleri metni içinde korumayı tercih etmiştir. Metni içinde tutarlı, bütünlüklü bir çeviri stratejisi izlemiştir. Almış olduğu çeviri kararlarıyla Boran metni içinde Koskinen’in görünürlük kategorisinde “görünmez” olarak nitelendirilebilecek bir çeviri pratiği

oluşturmuştur. Bununla birlikte, Boran metinötesinde çevirmen kimliğiyle olanca açıklığıyla görünür olmuş, metniçinde çevirmeyi tercih etmediği tüm kültürel, dilsel ve edebi göndermeleri çevirmiş ve açıklamıştır. Bunun sonucunda Boran'ın erek metne bir çevirmen olarak "görünür" bir şekilde izini bıraktığı söylenilebilir. Bu izi belli başlı izlekler üzerinden açıklamak ve çevirmen kararlarının görünürlük kategorisini oluşturmak mümkündür.

7.1. Metinötesinde Görünürlük Değerlendirmesi:

Boran çeviri eserin önsözünde yazarın hayatından, diğer eserlerinden söz eder ve felsefe veya siyasetle ilgili yazdıklarına değinerek okura bilgi verir. Çevirmen yazmış olduğu önsözle okur nezdinde yazara "hâkim" bir çevirmen olduğu izlenimini yaratır. Boran aynı zamanda yazardan etkilenen diğer önemli isimlere de yer vererek hem edebiyat alanındaki bilgisini hem de bilgisinin sadece de Quincey'le sınırlı olmadığını ve yazarla ilgili detaylı çalışma yaptığını okura gösterme şansı elde eder. Böylelikle, okur karşısında bir çevirmen olarak çevirdiği eser ve yazar hakkında kapsamlı bir bilgi dağarcığı olduğunu göstermiş olur. Ayrıca sadece yazarın yazınsal özelliklerini değil aynı zamanda hayatını ve etkilediği yazarlar gibi ayrıntılı hususları da bildiğini, dolayısıyla bilgili ve alanına hâkim bir çevirmen olduğunu göstererek okur karşısında bir anlamda "güven" kazanmaya çalışmıştır diyebiliriz.

Koskinen, çevirmenlerin okura bilgi verme arzusu taşıdığını ve böylelikle hem okuru bilgilendirmek hem de böylelikle görünür olmak istediklerini belirtir (Koskinen, 2000: 102). Koskinen'in ifadeleriyle, Boran metinötesinde görünür bir çevirmendir ve okura bir çeviri metin okuyacağını ve kendisinin özgün metne, yazara ve alana hâkim bir çevirmen olduğunu göstermek istemiştir.

7.2. Metniçinde Görünürlük Değerlendirmesi:

Boran metniçinde yazarın biçimini koruyan bir çevirmendir. Bu nedenle metniçinde yazarın kullandığı yabancı dildeki sözcükleri olduğu gibi bıraktığı gözlenmiştir. Özgün dili İngilizce olan kaynak metinde İngilizce dışında Fransızca ve Latince başta olmak üzere başka dillere ait ifadelerin de sık sık kullanıldığı görülmüştür. Boran ise, metniçinde bu tür söz ve ifadeleri olduğu gibi bırakmış ancak dipnotlarda Latince veya Fransızca ifadelerin Türkçe çevirisini vermiştir. Böylelikle, metniçinde erek okur ile kaynak okuru çok dilli metnin alımlanması bağlamında eşitleyen Boran metinötesinde açısama yaparak bunu değiştirmiştir. Bu duruma, çevirmenin okurun metni anlayamayacağını düşünmesinin ve aynı zamanda görünür olma arzusunun temel oluşturduğu söylenilebilir. Koskinen'in de belirttiği üzere, çevirmenler okurun bilgisiz olduğunu varsayarak ve görünür olmak istedikleri için okura ek bilgiler verebilirler ve çevirdikleri metin hakkında bilgili olduklarını gösterebilirler (Koskinen, 2000: 102). Boran metniçinde yazarın biçimini korumasına

rağmen metinötesinde yabancı dildeki ifadelerin Türkçesine yer vererek okurun metni daha iyi anlamasına yardımcı olmayı hedeflemiş olmakla birlikte çevirdiği metne ve yazara hakim bir çevirmen olduğunu okuruna göstermeyi istemiş olabilir. Böylelikle, Boran hem metni içinde hem de metinötesinde görünür bir çevirmen olmuştur denilebilir. Bununla birlikte, okur devamlı dipnotlarla yabancı dildeki ifadelerin Türkçesiyle karşılaştığı için metnin kendi kültüründen gelmediğini ve çeviri bir metin okuduğunu ayırmasar. Bu durum ise çeviri metni kolay okunabilir bir metin olmaktan uzaklaştırabilir. Bu nedenle Boran metni içinde erek okura metni kaynak okur ile aynı biçimde alımlama olanağı sunarken ve metnin örtük katmanlarını korurken metinötesinde dipnot aracılığıyla bu örtük katmanları açığa çıkarır.

de Quincey kaynak metinde bazen yer, bina veya kurum adlarından örtük bir şekilde bahseder. Örneğin, “ ____ ” kuleleri şeklinde yazarak tam olarak nereden bahsettiğini okura açıklamaz. Boran bu tür durumlarda, metni içinde yazarın biçimini korur ve okura açıklama yapmayarak olduğu gibi çevirir. Bu nedenle metni içinde Boran’ın yazarın biçimini koruduğu söylenilebilir. Buna karşın, metinötesinde Boran yazarın neden söz ettiğini okura açıklar ve böylelikle yazarın eksik bıraktığı noktaları tamamlar. Başka özgün eserlerde anlam evrenine doğrudan bir müdahale olarak görülemeyebilecek bu çeviri kararının, bu eser özelinde eserin askıda kalan, okurda merak uyandıran, yazarın okurla oyun oynamasına izin veren bir özelliğinin dolaylı olarak silinmesine yol açarak eserin anlam bütünlüğüne zarar verdiğini ileri sürebiliriz. Bu bulguyu, çevirmenin görünürlük arzusunun olumsuz bir sonucu olarak okumak mümkündür diyebiliriz.

Sonuç

Çevirmen görünürlüğü her eserde farklı bir şekilde ortaya çıkabilir. Edebi eserler farklı tür, biçim ve yapılarıyla çevirmenleri eser özelinde kararlar almak durumunda bırakabilirler.

de Quincey eserlerinde farklı kültürler göndermede bulunur ve Latince, Fransızca gibi yabancı dillerden ifadeler yer verir. Bu nedenle metnin kendisi kaynak okur için yabancı unsurlar barındıran bir metindir; dolayısıyla kaynak okurun kaynak metni yabancı bir kültürden gelen çeviri bir metin gibi okuduğu iddia edilebilir.

Çevirmenler erek metinde metinlerde metni içinde veya metinötesinde okura ek bilgiler vererek kültürel-tarihsel öğeleri tanıtabilir veya okuru bilgilendirmeye çalışabilirler. Çevirmen imzası taşıyan önsözlerin, okur henüz metni okumaya başlamadan önce çevirmenin hem bilgisini gösterdiği hem de görünür olmasını sağlayan bir alan olarak işlev gördüğü görülebilir. Koskinen’in çevirmen görünürlüğü kategorisi açısından değerlendirildiğinde, metni içine veya metinötesine müdahalede bulunan çevirmenler ek bilgiler paylaşarak veya açıklamalar yaparak kendilerini görünür kılarlar.

Elde ettiğimiz bulgular doğrultusunda, Boran’ın Koskinen’in de dikkat çektiği gibi, görünür olma arzusu, okura ek bilgi verme gereksinimiyle çeviri metinde kendi izini görünür kıldığı

söylenbilir. Boran'ın, metniçinde özgün metnin biçimine olabildiğince uyumlu bir çeviri stratejisi kurarak neredeyse “görünmez” bir çevirmen olma yolunu seçmiş olduğu gözlenmiştir. Ancak Boran, metinötesinde önsöz, dipnotlar, açıklamalar aracılığıyla erek okura kendini “görünür” kılmıştır. Ayrıca elde edilen bulguların da gösterdiği gibi, kimi durumlarda bu görünürlüğü yazarın özgün biçimine müdahalede bulunma pahasına sağlamıştır. Metniçinde yazarın biçimiyle ve kararlarıyla uyumlu bir stratejiyle neredeyse hiçbir öznel iz bırakmadan çevirisini gerçekleştiren Boran'ın dipnotlar aracılığıyla okura kendini göstermesi, yazarı tamamlaması, yazarın örtük kalmasını istediği kimi anlamsal birimleri açıklaması yan-metinlerde dolayısıyla metinötesinde görünür olmasını sağlamıştır. Bu durum bize “metniçinde metinötesi görünürlük” adı altında başka bir kategorinin daha var olabileceğini göstermiştir. Dolayısıyla her çevirmenin çeviriye olan bakış açısının farklı olabileceği ve her eserin kendine ait unsurlar barındırdığı dikkate alındığında, her eserin çevirisinde çevirmenin görünürlüğünün farklı şekillerde ortaya çıkabildiği düşünülebilir. Başka bir ifadeyle, çevirmenler, metinötesinde, metniçinde veya metindışında görünür olsalar da bu alanlarda var olan görünürlük biçimleri her eserin çevirisinde kendine özgü gerçekleşebilir. Bu nedenle çevirmen görünürlüğünün her çevirmene ve -aynı çevirmen dahi olsa- her esere özgü gerçekleştiği öne sürülebilir. Sonuç olarak çalışmamızın, çevirmen görünürlüğünü yeniden ele alan ve görünürlüğünün her eser özelinde farklı sınıflamalarla farklı şekillerde işleyebileceğine odaklanan tartışmalara katkıda bulunacağını düşünüyoruz.

Kaynakça

- Binyazar, A. (1999 Aralık 16), “Kim cesaret edebilirdi ki bu kitapları basmaya?”, *Cumhuriyet Gazetesi Kitap Eki*. ss. 8-10.
- Boran, B. (2018). “Önsöz”, *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı*, İstanbul: İş Bankası Yayınları, ss.vii-xiv.
- de Quincey, T. (1821a). “Confessions of an English Opium-Eater”, *The London Magazine*, C. IV. S. XXI. ss.308-328.
<https://archive.org/details/londonmagazine08taylgoog/page/n307/mode/2up>
- de Quincey, T. (1821b). “Confessions of an English Opium-Eater Part II”, *The London Magazine*, C. IV. S. XXII. ss.353-379.
<https://archive.org/details/londonmagazine08taylgoog/page/n367/mode/2up>
- de Quincey, T. (2009), *Confessions of an English Opium-Eater*, Ed. Joel Falfak, Canada: Broadview Press.
- de Quincey, T. (2018). *Bir İngiliz Afyon Tiryakisinin İtirafı*, Çev. Batu Boran, İstanbul: İş Bankası Yayınları.

- Genette, G. (1997), *Paratexts, Thresholds of Interpretation*, Çev. J. E. Lewin, Cambridge: Cambridge University Press.
- Koskinen, K. (1994). “(Mis)Translating the Untranslatable: The Impact of Deconstruction and Post-structuralism on Translation Theory”. *Meta*, C. 39, S.3, ss. 446–452.
<https://doi.org/10.7202/003344ar>
- Koskinen, K. (2000), *Beyond Ambivalence: Postmodernity and the Ethics of Translation*, Tampere: University of Tampere.
- Morisson, R. (2006), “Introduction”, *On Murder*, New York: Oxford University Press, ss. vii - xxvii.
- Özcan, L. (2014). “Çevirinin Sonuna Yolculuk”, *Granada*, S. 10, ss. 72-77.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2002). “What Texts Don’t Tell: The Use of Paratexts in Translation Research”, *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies II: Historical and Ideological Issues*, Ed. Theo Hermans. London: Routledge. ss. 44-60.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2009). “Translation, Presumed Innocent”, *The Translator*, C.15, S.1, ss. 37-64.
- Tahir Gürçağlar, Ş. (2011). “Paratexts”, *Handbook of Translation Studies Volume II*, Amsterdam&Philadelphia: John Benjamins. ss. 113-116.
- Venuti, L. (1995), *Translator’s Invisibility: A history of Translation*, London: Routledge.